

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО СВОБОДУ СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЗМІСТ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Аналіз змісту законопроектів останніх років, що спрямовані на перегляд чи вдосконалення існуючих норм правового регулювання державно-церковних відносин, питань свободи совісті, діяльності релігійних організацій в нових умовах, вивчення вітчизняної практики реалізації чинної нормативно-правової бази у цій сфері дозволяють виділити основні тенденції, властиві сьогодняшній трансформації правових норм вітчизняного законодавства стосовно релігії, церкви та віруючих. Це, перш за все:

- більша зорієнтованість вітчизняного законодавця на застосування у національному законотворенні стосовно релігії, церкви та віруючих положень діючих на сьогодні міжнародних правових актів (конвенцій, рекомендацій, угод тощо), зарубіжного досвіду з метою повнішого забезпечення прав й інтересів віруючої людини, релігійних організацій в Україні;

- звуження до оптимальної регулятивно-правової ролі держави у сфері, що охоплює питання свободи совісті та релігійні організації, виключення втручання держави у внутрішньоцерковні питання, недопущення контролю держави за діяльністю релігійних організацій;

- послідовне правове забезпечення статусів держави і церкви, релігійних організацій як рівноправних суб'єктів державно-церковних відносин;

- актуалізація правового регулювання навіть найбільш проблемних, болючих питань в сфері свободи совісті, діяльності релігійних організацій, вирішення яких десятиліттями відкладалось;

- більш адекватне реагування вітчизняного законодавця на зміни в релігійному середовищі, державно-церковних відносинах, в міжнародному праві та практиці його реалізації;

- блокування законодавчих ініціатив, що можуть порушити рівність церков, релігійних організацій чи конфесій перед законом, або права громадян різних віросповідань на свободу совісті;

- вилучення з чинного законодавства, нормативної бази щодо релігійної сфери положень, що не відповідають нинішнім концептуальним засадам ставлення держави до інституту церкви та віруючих, і залишились від періоду домінування в державі ідеології безальтернативного безрелігійного світогляду;

- демократизація розробки законопроектів стосовно свободи совісті та релігійних організацій (розгляд альтернативних законопроектів, врахування пропозицій власне релігійних організацій, місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, громадськості, засобів масової інформації, оприлюднення проектів нормативно-правових актів та ін.) та ін.

Серед перелічених тенденцій особливо продуктивною і органічною як для суспільства, що обрало нові, кардинально відмінні від попередніх політичні, економічні, соціальні, духовні цінності, є, на нашу думку, зорієнтованість українського законодавця на поєднання досвіду України в правовому врегулюванні питань свободи совісті та релігії, державно-церковних відносин з правовими напрацюваннями у цій області, накопичених демократичними суспільствами світу і закріпленими як колективний досвід у нині чинних міжнародних правових актах (конвенціях, резолюціях, рекомендаціях, угодах, положеннях тощо).

Змушені діяти в режимі прискореного законо- і нормотворення, органи і особи, наділені законодавчою ініціативою в Україні, розробляючи правові гарантії особи і спільноти у ставленні до релігії, і виходячи з реальної релігійної ситуації в державі,

---

* старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.

орієнтуються на норми і рекомендації, викладені, зокрема, в Загальній декларації прав людини, в Європейській Конвенції захисту прав і фундаментальних свобод людини, в Рекомендації 1212 (1993 р.) стосовно релігійної толерантності в демократичному суспільстві, Рекомендації 1396 (1999 р.) "Релігія і демократія" та ін. Критично аналізується зміст основних законодавчих актів, якими регулюються названі вище питання в інших країнах, особливо в країнах з близькими Україні слов'янськими, християнськими, історичними, культурними традиціями, а також близькою новітньою історією існування.

На зміну ігноруванню правових норм у сфері релігії, вироблених демократичними суспільствами Заходу, з огляду на їх "буржуазність" "позакласовість" чи "індивідуалістичність" до вітчизняного законодавства прийшло критичне засвоєння ідей, ґрунтовно розроблених західною цивілізацією щодо послідовного захисту прав особи, свободи створення асоціацій, свободи релігії, релігійної толерантності, збереження релігійної ідентичності, правового захисту релігійних меншин, використання соціального потенціалу церква в інтересах суспільства, ідеї боротьби проти релігійної нетерпимості, фундаменталістських і екстремістських тенденцій, недопущення політизації релігії та ін.

Вітчизняний законодавець, беручи до уваги міжнародні правові норми, почав більш тонко відчувати необхідність мінімізації правових обмежень, заборон у такій надзвичайно чутливій області, як духовна і, особливо релігійна, зводячи ці обмеження, на відміну від минулих підходів, до загальноприйнятих, – обмежень в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я, моральності, захисту прав й інтересів інших людей. Поступово приходять усвідомлення, що обмеження прав людини, як зазначав свого часу Європейський Суд з прав людини, має бути мотивованим "нагальною суспільною потребою", "бути пропорційним тим законним цілям, які при цьому переслідуються".¹ Не можна не брати до уваги й розширення можливостей міжнародного співтовариства для прямого чи опосередкованого контролю щодо дотримання в Україні норм міжнародних актів стосовно свободи совісті та релігійних організацій, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Логічно співзвучно із зазначеною тенденцією проявляється в ході трансформації правових норм вітчизняного законодавства стосовно релігії, церкви та віруючих й інша тенденція - звуження до оптимальної регулятивно-правової ролі держави у цій сфері, невтручання держави у внутрішньоцерковні питання (церковну організацію, догматику, канонічне право), недопущення контролю держави за діяльністю релігійних організацій. На правові непослідовності, помилки, перекоси в цих питаннях, як показує практика більш ніж десятилітнього функціонування інституту Церкви в незалежній Україні, віруючі, релігійні організації особливо гостро реагують.

Поява такої тенденції в Україні - значний крок держави і суспільства від минулої практики монопольного, безальтернативного вирішення будь-яких проблемних питань у сфері свободи совісті, державно-церковних відносин виключно державою; від психології і практики державних орудників у прийнятті рішень, у тому числі законодавчого характеру, що безпосередньо стосуються життєдіяльності релігійних організацій та віруючих, не брати до уваги пропозицій і оцінок останніх.

Іншою, не менш важливою тенденцією нинішньої трансформації правових норм вітчизняного законодавства стосовно релігії, церкви та віруючих є прагнення вітчизняного законодавця здійснювати правове врегулювання значного масиву проблемних, болючих питань у сфері свободи совісті, діяльності релігійних організацій, вирішення яких десятиліттями відкладалось.

До таких проблем слід віднести вироблення узагальнюючого документу (концепції), затвердженого на високому рівні, який би комплексно окреслював якісно нову позицію держави щодо релігії, релігійних організацій, віруючих; розкривав

¹ Див.: Релігія і зміни в Центральній та Східній Європі. Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи 1556 (2002) // Людина і світ. – 2002. – № 5(500). - С.41.

особливості державної політики щодо цих інститутів на сучасному етапі історії, зокрема щодо остаточного подолання негативних наслідків політики колишнього СРСР по відношенню до релігії, церков та релігійних організацій; подавав основні напрями вдосконалення державно-церковних відносин, зокрема в області поліпшення законодавчої та нормативної бази, пропонував би надійний і продуктивний механізм запобігання міжконфесійним конфліктам, окреслював державне бачення проблеми релігійно-церковного і національного тощо. Відсутність такого синтезуючого документу створює ґрунт для різного роду суб'єктивних, перекошених оцінок нинішньої державно-церковної політики, сприяє побутуванню думок про її невизначеність, непрозорість, її підміну ситуативним реагуванням у політичних цілях тощо.

Аналіз змісту законодавчих і нормативно-правових документів, їх проектів, підготовлених в останні роки, показує, що серед проблем» вирішення яких десятиліттями зволікалось, хоч давно потребувало правового врегулювання і лише тепер поставлено на порядок денний, базовими є проблеми: остаточного подолання негативних наслідків державної політики минулих часів, нормалізації і поліпшення міжцерковних відносин, повернення колишньої церковної власності (культових об'єктів, церковної атрибутики, літератури та майна), виділення релігійним організаціям земельних ділянок, використання в оптимальних для світської держави межах соціального потенціалу релігійних інститутів; визначення з врахуванням світоглядних інтересів всього масиву учнів та студентів, доцільності, форм церковної присутності у світських навчальних закладах та ін.

У цьому плані показником нових підходів Української держави доби незалежності, зорієнтованих на невідкладну реалізацію зазначених вище проблем, прискорювачем їх вирішення є Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій" від 21 березня 2002 р. №279 та відповідного розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. №376-р.¹ Складовою частиною цих заходів буде державна програма поетапної передачі церковного майна релігійним організаціям. В концептуальному плані названі документи представляють релігієзнавчий інтерес як відображення нинішнього державного бачення першого ряду проблем державно-церковних відносин, від продуктивного вирішення яких буде залежати клімат цих відносин на майбутнє, а також розв'язання похідних від них проблем.

Ще однією тенденцією, що проявляється в сьогоднішніх змінах правових норм вітчизняного законодавства стосовно релігії, релігійних організацій та віруючих, у практиці гармонізації державно-церковних відносин - більш адекватне реагування вітчизняного законодавця на зміни в релігійному середовищі, державно-церковних відносинах, у міжнародному праві та практиці його реалізації. Це особливо добре видно на прикладі порівняльного аналізу реагування на кількісну і якісну динаміку ситуації в релігійному середовищі до 1991 р. і сьогодні. Адміністративно-правове, ідеологічне реагування на, скажімо, ріст чисельності релігійних громад, особливо протестантського спрямування, в державі 70-80-х років ХХ ст., орієнтованій на побудову безрелігійного суспільства, був закономірний і послідовний: відкрито чи латентно на всіх рівнях вживати заходів (нормативно-правових, адміністративних, ідеологічних) щодо гальмування цього процесу. Нинішня держава, також з увагою ставлячись до подібних процесів і фіксує динаміку зростання релігійних організацій (станом на 01.01.2003 р. їх кількість досягла 28,5 тис., збільшившись лише за останній рік на майже 2,6 тис. або 10,0%²), але при цьому не зазначаючи, скажімо, партійного тиску з метою корегування державними засобами цієї кількості у бік зменшення, на рівні законодавчих органів, органів виконавчої влади приймає до відома дану динаміку, як даність і відображення

¹ Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій" // Урядовий кур'єр, 22 березня 2002 р.

² Див.: Поточний архів Державного комітету України у справах релігій за 2003 р.

факту безперешкодної у правовому чи адміністративному відношенні реалізації права на створення релігійних організацій чи об'єднань. Супутним цьому реагуванню нинішньої держави стає усвідомлення, що така динаміка так чи інакше має бути врахована державою в плані забезпечення визначених законом умов для нормального функціонування зростаючої кількості релігійних організацій. Звідси - численні факти сприяння держави у відтворенні, реконструкції, реставрації, впорядкуванні культових будівель, приміщень, де раніше проводилися богослужіння; передачі споруд, що в минулому належали монастирям; усунення перешкод для передачі церковного майна, релігійної атрибутики тощо.

Інший аспект цієї ж проблеми адекватності реагування держави. Якщо в перші роки незалежності України в силу зрозумілих прагнень якомога швидше відобразити і закріпити нові реалії української держави і суспільства через тотальний і кардинальний {в ряді випадків — навіть незалежно від доцільності} перегляд законодавчо-нормативної бази з» являлося чимало регулятивних, розпорядчих документів, що досить суб'єктивно, емоційно, однобоко, упереджено, без належного знання особливостей релігійної сфери оцінювали ситуацію і вимагали вжиття таких же неадекватних реальній ситуації заходів чи дій, то на сьогодні новим нормативно-правовим, законодавчим актам стосовно проблем свободи совісті, державно-церковних відносин притаманні, здебільшого, зваженість, глибина розуміння специфіки і особливостей релігійної обстановки, врахування всього спектру можливих наслідків застосування нових нормативних чи законодавчих положень, спрацьованість шляхів їх реалізації, зрештою - ретельний вибір форм і методів державного реагування на подібні зміни. Певною мірою, цими причинами слід пояснити, на нашу думку, неприйняття на парламентському рівні в останні роки проектів деяких змін та доповнень до чинного Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", що по новому врегульовуючи конкретні питання, могли внести дисбаланс у державно-церковні чи міжцерковні відносини в цілому.

З цією тенденцією логічно пов'язана інша, властива сьогоднішнім трансформаціям вітчизняного законодавства у цій сфері, - законодавче блокування законодавчих ініціатив, що можуть порушити існуючу (хоч і відносно) паритетність у релігійно-церковному соціумі; рівність церков, релігійних організацій чи конфесій перед законом, права громадян різних віросповідань на свободу совісті. Не секрет, що рішуча зміна політичних, економічних, духовних орієнтирів Україною на початку 90-х років створила у цей період у деяких релігійних організацій та у пов'язаних з ними політичних груп українського істеблїшменту ілюзію безмежного, всупереч інтересам інших, розширення можливостей релігії і церкви в державі і суспільстві, подібних країнам з виразно присутніми клерикальними тенденціями. Відображенням цих настроїв стала апеляція до Бога в преамбулі чинної Конституції України,¹ що, на нашу думку, неприпустимо для Основного Закону світської держави; непоодинокі спроби лобювання законодавчого закріплення інтересів конкретних конфесій під приводами "національної", "традиційної", "найчисельнішої" "єдино канонічної" тощо. Аргументація на користь подібних підходів широко побутувала в цей період не лише в засобах масової інформації, наукових семінарах та конференціях, але й у риторичі державних посадовців, народних депутатів. Тільки існування, на нашу думку, притаманної Україні "системи рівноваг і противаг" трьох великих і авторитетних церков (Української православної церкви, Православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви), а також поступове формування і утвердження, як домінуючого, зваженого підходу до цього питання дозволило деактуалізувати питання про диференціацію (ранжування) церков і конфесій в Україні і не допустити законодавчого закріплення подібного калібрування.

Навіть побіжний порівняльний аналіз питання забезпечення рівності церков, релігійних організацій перед законом у інших країнах показує, що в багатьох країнах і на законодавчому, і на практичному рівні про це говорити не доводиться. Так, наприклад, в

¹ Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К., 1997.- Преамбула.

Іспанії навіть наявні релігійно-церковні об'єднання, чие правове становище визнано державою, диференційовані на чотири досить різні за статусом групи: 1) католицька церква, чий статус визначений вже згадкою про неї в конституції Іспанії; 2) церкви, чие місце в державі і суспільстві визначається досить нечіткою формулою "церков, глибоко прониклих в іспанське суспільство" і які можуть заключати угоди з державою; 3) релігійні організації, що не мають такого статусу, але є "законні", а також ті організації, що занесені в Список Релігійних Об'єднань; 4) релігійні групи, що не мають законного статусу і в законах називаються сектами чи новими релігійними рухами. Ступінь релігійного захисту кожної з названих чотирьох груп досить різний, як і різні їх відносини з державою.¹

Величезна різниця в правовому статусі церков і релігійних організацій зберігається і в Греції. Йдучи від історичної традиції, і констатуючи реальне на сьогодні співвідношення між віруючими - прихильниками різних конфесій, православна релігія Еллади, яку сповідують 95% населення, законодавче проголошена державною; православна церква розглядається як корпоративний інститут, що діє в системі публічного права. Будівництво синагог, мечетей, інших культових неправославних споруд вимагає дозволу місцевого православного митрополита.² Приклади подібної законодавчої чи практичної нерівності можна було б продовжити. Всі вони показують, що проголошення рівності конфесій як цілі аж ніяк не означає фактичної їх рівності; на адаптацію релігійного минулого до сучасних умов треба досить багато часу - цього не можна добитись одним прийняттям законодавчого акту.

Треба віддати належне Україні й в іншому: не дивлячись на неодноразові спроби як світських, так і церковних орудників, не пройшли й пропозиції закріпити у вітчизняному законодавстві положення, що в тому чи іншому вигляді обмежували б права й інтереси новітніх релігійних організацій, і могли порушити принцип рівності релігійних організацій перед законом.

В силу таких підходів вітчизняне законодавство на сучасному етапі формується як послідовно демократичне. Для порівняння: в ст.5 Закону Латвійської Республіки "Про релігійні організації" зазначається, що нетрадиційні релігійні організації можуть бути зареєстровані Департаментом у справах релігій не раніше трьох років після представлення статутів (основних законів, положень); в ст.5 Закону Литовської Республіки "Про релігійні громади та об'єднання" передбачено, що держава визнає дев'ять традиційно існуючих в Литві релігійних громад та об'єднань, що являють собою частину історичної, духовної і соціальної спадщини Литви: католиків латинського обряду, католиків грецького обряду, євангелістів-лютеран, євангелістів-реформаторів, ортодоксів (православних), старообрядців, іудеїв, мусульман-сунітів та караїмів". Релігійні об'єднання Литви можуть звертатися до держави, щоб отримати державне визнання, не раніше ніж через 25 років після їх первинної реєстрації; при негативному рішенні - повторно через 10 років.³ Відома диференціація (фактично - постановка в нерівноправне становище) релігійних організацій за принципом традиційності і в Російській Федерації.

Для сучасної трансформації змісту і регулятивної спрямованості законодавчих та нормативно-правових актів стосовно свободи совісті, релігійних організацій в Україні характерна також тенденція вилучення із чинного законодавства, нормативної бази щодо цієї сфери положень, що не відповідають нинішнім концептуальним засадам ставлення держави до інституту церкви та віруючих, і залишились від періоду домінування в державі ідеології безальтернативного безрелігійного світогляду. Навіть побіжний порівняльний аналіз нормативно-правової бази 70-х років, якою регулювалися державно-

¹ Див.: Глория М. Моран. Система взаимоотношений между церковью и государством в Испании // www.state-religion.ru. - С.5.

² Див.: Хараламбос К. Папастасис. Государственно-церковные отношения в Греции // www.state-religion.rugres.txt. - С. 1.

³ Див.: Баширов Л.А. Конституционно-правовая база государственно-церковных отношений в странах Балтии и СНГ// www.state-religion.ru. - С.2.

церковні відносини в УРСР, і нинішніх норм у цьому плані виявляє різницю різниці документів зазначених періодів: зняті надмірності заборонних, обмежувальних, контрольних функцій держави та державних структур на місцях; вилучені невластиві законодавчим документам ідеологічні оцінки чи шляхи вирішення проблем, пряма чи опосередкована пріоритетність атеїстичного, безрелігійного світогляду; усунуті по суті гальмуючі підходи до вирішення питань користування культовими будівлями та приміщеннями, власності релігійних організацій, можливостей здійснення ними соціальної роботи; спілкування з закордонними одновірцями тощо. Позитивні результати в роботі по приведенні чинного законодавства, нормативної бази до послідовно демократичної моделі наочно видно на змісті перспективного плану невідкладних заходів щодо остаточного подолання в Україні негативних наслідків тоталітарної політики колишнього СРСР по відношенню до релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій. Основний обсяг запропонованих заходів стосується не стільки перегляду чи подальшого вдосконалення законодавчих чи нормативних актів (тут основні, принципово важливі на сьогоднішній день проблеми в основному врегульовано), скільки питань їх послідовної практичної реалізації повернення незаконно вилучених культових об'єктів, майна, церковної атрибутики, впорядкування релігійних пам'яток та інше, що, власне, й викликає невдоволення частини представників релігійних організацій.¹

В той же час, при всій позитивності такої роботи деякі тенденції не можуть не насторожувати: йдеться, зокрема, про те, щоб долаючи наслідки дискримінації Церкви, релігійних організацій, віруючих, і в прагненні змінити існуюче на протилежне суспільство не отримало обмеження прав й інтересів, а то й дискримінацію (правову, адміністративну, ідеологічну, світоглядну) іншого характеру - щодо невіруючої частини населення – громадян, які зробили свій нерелігійний вибір і стоять на позиціях вільнодумства, раціоналізму, гуманізму, атеїзму, світської духовної культури, або ж взагалі індиферентного ставлення до релігії (а таких, як свідчать результати об'єктивних соціологічних досліджень - фактична більшість і в нас, і за кордоном). Йдеться, таким чином, про небезпеку в ході новітніх переорієнтаційних процесів і викривлено розставлених акцентів у боротьбі з негативними наслідками державної політики минулого стати заручниками нової кон'юнктури. Масове зарахування в радянський період населення до атеїстичного чи безрелігійного, відсутність у цих категорій тривалий час потреби і вміння захищати свої світоглядні переконання в умовах державного і партійного опікування в першу чергу саме цими категоріями зробило їх сьогодні неготовими до захисту своїх прав, сьогодні, коли їх разом з віруючими чи тими, що себе називають такими, примушують вивчати релігію в світських навчальних закладах, брати участь у релігійних обрядах за місцем роботи, військової служби, в лікарнях тощо; під різними приводами обмежують чи забороняють поширювати нерелігійний, атеїстичний світогляд у засобах масової інформації; насаджуючи в державних закладах освіти релігійні (до того ж – одноконфесійні) цінності, не допускаючи інших, альтернативних тощо. Конкретним відображенням таких підходів стала пропозиція, зафіксована в проекті Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації," про вилучення із ст.4 чинного Закону положення про право громадян "відкрито виражати і вільно поширювати свої ... атеїстичні переконання," залишивши тільки право "безперешкодно відправляти одноособове чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, провадити релігійну діяльність".²

До безумовно позитивних тенденцій у трансформації вітчизняного законодавства в галузі свободи совісті, діяльності релігійних організацій, державно-церковних відносин слід віднести очевидну тенденцію до демократизації процедури розробки законопроектів стосовно цих проблем. Аргументами на користь цього твердження є: практика висунення

¹ Листопад О. Не все те чорнець, що чорне // Столиця, 13-19 червня 2003 р.

² Див.: Проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації." Поточний архів Державного комітету України у справах релігій за 2001 р.

і розгляду альтернативних законопроектів, якими пропонується врегулювати цю складну сферу; врахування пропозицій власне релігійних організацій, чого досі практично не робилося; взяття до уваги пропозицій місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, яким на місцях доводиться здійснювати реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій чи брати до відома утворення і дію релігійних громад без реєстрації статуту (положення); врахування при розробці законопроектів позицій громадськості, засобів масової інформації; практика оприлюднення проектів законів та ін.

Зазначені тенденції в практиці сьогоденного правового нормотворення, застосування принципів демократизму, рівності в Україні проявляються по-різному, проте, що особливо важливо, здійснюються в умовах: по-перше, відсутності державних ідеологічних установок чи приписів, що суперечили б принципам свободи совісті, вільному вибору особи сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність;¹

по-друге, міцніючої впевненості українського соціуму в продуктивності розв'язання суспільно значущих проблем, навіть у такій складній сфері, як релігійна, виключно правовими засобами.

Тенденції нинішньої трансформації правових засад національного законодавства, зазначені вище, засвідчують його цивілізований рух у напрямі правового закріплення новітнього статусу Церкви, релігійних організацій, а також віруючого як громадянина і члена суспільства. Законодавчі і нормативні акти дванадцятирічного періоду незалежності України показують, що таке юридичне закріплення місця релігійних інституцій здійснюється і, судячи із змісту проектів відповідних законів, буде здійснюватися, відображаючи нове розуміння українським суспільством повноти забезпечення прав, свобод й Інтересів громадян, організацій та асоціацій. Принципова новизна ситуації полягає в тому, що права, свободи й інтереси сьогодні не лише декларуються, але й гарантуються та, значною мірою, забезпечуються; в державі і суспільстві вже є авторитетні інституції, здатні контролювати відповідність проголошених правових норм повсякденним реаліям.

Володимир Любчик*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕТНОКОНФЕСІЙНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Попри всю складність та неоднозначність процесів релігійно-церковного життя, українське суспільство усвідомило необхідність утвердження загально визнаних норм свободи совісті. Це підтверджує і визнання Україною основоположних принципів прав людини (ратифікація міжнародних документів і приведення у відповідність до них національного законодавства), і включення їх у програмні документи більшості політичних партій та громадських об'єднань, і послідовне відстоювання цивілізованих підходів до релігійно-церковних проблем більшістю інтелектуальної еліти.

Долаючи тяжку спадщину минулого, Українська держава в посттоталітарний період зробила багато для забезпечення правового статусу церков. Одним з перших законодавчих актів України, ще напередодні здобуття державної самостійності, був Закон «Про свободу совісті та релігійні організації». Цим законодавчим актом було започатковано докорінну перебудову державно-церковних відносин, зміну акцентів та пріоритетів в цій сфері. Держава принципово стала на шлях гармонізації відносин з церквою, співробітництва з нею на благо народу України.

Цей стратегічний курс знайшов своє відображення в Конституції України, що була

¹ Конституція України, Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - Ст.35.
* начальник управління релігієзнавчої і аналітичної роботи Держкомрелігій України, к.філос.н.